

15. (1983). *Ukrainska suspilno-politychna dumka v XX stolitti. Dokumenty i materialy* [Ukrainian socio-political thought in the twentieth century. Documents and materials]. / Т.І. Упоряд. Т. Hunchak і R. Solchanyk. Toronto [in Ukrainian].

16. Shakh, S. (1956). *Lviv - misto moiei molodosti* [Lviv is the city of my youth]. Мюнхен [in Ukrainian].

Одержано 11.03.2019.

УДК 378.147:902(477.74) «192» (091)

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3567-2019-45-32-39>

Ставицька Анастасія,

кандидат історичних наук, старший викладач

кафедри історії та культури України

tyasan1989@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-5863-0385>

Researcher ID: H-6064-2016

Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401

Stavytska Anastasia,

Candidate of Historical Sciences, Senior Lecturer of Department of History and Culture of Ukraine

tyasan1989@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-5863-0385>

Researcher ID: H-6064-2016

Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University, 30, Sukhomlynsky Str., Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv region, Ukraine, 08401

НАУКОВІ СТУДІЇ ТА ДОСЛІДИ ОДЕСЬКОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ

У статті проаналізовано наукові студії та дослідження Одеського археологічного інституту – навчально-наукового закладу, який створювався з метою підготовки археологів, археографів, архівістів, спеціалістів у області допоміжних історичних дисциплін (1921-1923 рр.). Подано короткі біографічні відомості про викладачів та студентів ОАІ, зокрема таких професорів-керівників як Б.В. Варнеке, Р.М. Волков, С.С. Дложевський, Є.О. Загоровський, М.І. Мандес, Ю.Г. Оксман, Є.П. Трифільєв, А.В. Флоровський, викладачів-спеціалістів (Д.К. Третьяков, А.Т. Готалов-Готліб), асистентів-керівників (М.Ф. Болтенко, С.А. Семенов), лектора І.М. Тронського. Встановлено провідні тенденції розвитку та напрями їх науково-дослідної роботи. Зазначено, що наукові доробки викладачів інституту публікувалися у збірках: «Ученые записки Высшей школы Одессы» (випуски 1, 2), «Вестник просвещения» №2 («Народное просвещение»), «Историко-революционная библиотека» (1921). Спеціалізованого, профільного видання – «Вчені Записки Одеського Археологічного інституту» не видавалося через нестачу фінансового забезпечення. Підсумовано, що науково-дослідницька діяльність Одеського археологічного інституту була спрямована на проведення археологічних розкопок поблизу с. Усатове, в Ольвії, Парутіному, систематизацію та узагальнення розкопок проф. Е.Р. Штерна в Акермані та на о. Березань, дослідження актуальних проблем археології, історії, літератури, мистецтва, релігії та опублікування наукових розвідок з даних питань. Археологічні

дослідження, проведені викладачами та слухачами ОАІ на кількох класичних пам'ятках, та уведені з їх допомогою до наукового обігу матеріали попередніх розкопок цих пам'яток, стали значним внеском у подальший розвиток української археології. Матеріали їх досліджень активно використовуються сучасними українськими та зарубіжними археологами-науковцями.

Ключові слова: науково-дослідницька діяльність, Одеський археологічний інститут, Б.В. Варнеке, Р.М. Волков, С.С. Дложевський, Є.О. Загоровський, М.І. Мандес, Ю.Г. Оксман, Є.П. Трифільєв, А.В. Флоровський.

SCIENTIFIC STUDIES AND RESEARCHES ODESSA INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

The article is analyzed the scientific studios and experiments of Odessa Institute of archaeology – an educational and scientific institution that was created for the purpose of preparation of archaeologists, archaeologists, archivists, specialists in the field of auxiliary historical disciplines (1921-1923). Brief biographical information about OAI lecturers and students, including such professors-managers as B.V. Varneke, R.M. Volkov, S.S. Dlozhevsky, Ye.O. Zagorovsky, M.I. Mundes, Yu.G. Oksman, Ye.P. Triglyev, A.V. Florovsky, professors-specialists (D.K. Tretyakov, A.T. Gotalov-Gotlib), assistant managers (M.F. Boltenko, S.A. Semenov), lecturer I.M. Tronsky. The leading tendencies of development on the directions of their research work are established. It was noted that the scientific achievements of the teachers of the institute were published in the collections: «Scientific notes of the Odessa Higher School», «The Bulletin of Enlightenment», «Historical-Revolutionary Library». «Scientific Notes of Odessa Institute of archaeology» did not appear due to a lack of financial support. Summed up, the research activity of the Odessa Institute of archaeology was aimed at archaeological excavations near the village Usatove, in Olbia, Parutino, systematization and generalization of excavations prof. E.R. Stern in Akerman and Berezan, study of the actual problems of archeology, history, literature, art, religion and the publication of scientific research on these issues. The archaeological research conducted by the OAI teachers and listeners on several classical monuments, and the materials that were used for the preliminary excavations of these monuments, were brought into their scientific circulation with their help, have made a significant contribution to the further development of Ukrainian archeology. The materials of their research are actively used by modern Ukrainian and foreign archaeologists-scientists.

Key words: research activity, Odessa Institute of archaeology, B.V. Varneke, R.M. Volkov, S.S. Dlozhevsky, Ye.O. Zagorovsky, M.I. Mundes, Yu.G. Oksman, Ye.P. Triglyev, A.V. Florovsky.

У сучасній історичній науці дослідники все більше проявляють цікавість до долі носіїв наукової культури, до їх біографій, інтелектуальної історії – інтелектуальної біографії істориків. За словами І.І. Колесник, інтелектуальні біографії учених віддзеркалюють і біографію науки, у полі якої вони реалізуються. Зростаючий інтерес до проблем історичної науки, переоцінка застарілих концептуальних положень, вивчення діяльності та наукової спадщини відомих вчених-істориків є провідними чинниками зростання ролі української історичної науки. Біографічний фактор сприяє індивідуалізації дослідницького процесу, реконструкції особистості історика в контексті епохи, окресленню його внеску у збагачення наукових знань [5].

Спробуємо проаналізувати формування наукового світогляду кожного з викладачів, встановити провідні тенденції розвитку та напрями їх науково-дослідної роботи.

Одеса завжди була провідним центром археологічних досліджень та вивчення історії стародавнього світу. Органічним продовженням цієї роботи стали дослідження таких античників-археологів як М.Ф. Болтенко, Б.В. Варнеке, С.С. Дложевський, Є.П. Трифільєв та фахівець з вивчення історії і культури античності на основі письмових джерел – М.І. Мандес [7, с. 214].

Борис Васильович Варнеке (1874–1944) приїхав у Одесу 1910 р. На той час він вже отримав вищу освіту у Санкт-Петербурзькому університеті, викладав у ньому та у Казанському університеті. Захистив дві дисертації: магістерську – «Очерки из истории древнеримского театра» (1903 р.) та докторську – «Наблюдения над древнеримской комедией. К истории типов» (1905 р.). У Одесі він викладав у Новоросійському університеті, Вищих жіночих курсах, Одеському археологічному інституті (ОАІ) (декан археографічного відділення), був дійсним членом Одеського товариства історії та старожитностей. Слухачем ОАІ був його син – Олександр Борисович. За 1921/1922 н.р. проф. Б.В. Варнеке (за участю асистентів) проведені розкопки неолітичної стоянки в с. Усатове; велось вивчення типологічних сторін давньогрецьких поселень на Півдні України; результати представлені в доповідях, прочитаних у публічних засіданнях. Надруковані: «Мстойко-литературные призраки» (Ученые Записки Высшей Школы, вып. 1), «Римская комедия» (Ученые Записки Высшей Школы, вып. 2), здано до друку «Неолитическая стоянка в с. Усатово», «Римское искусство» [8, с. 372].

У лютому 1920 р. у Одесі почалася викладацька діяльність Юліана Григоровича Оксмана (1895–1970). Він у 1917 р. закінчив слов'яно-руське відділення історико-філологічного факультету Петроградського університету і працював помічником начальника архіву Міністерства народної освіти. У якості учасника підготовки та проведення реформи архівної справи, початої Міністерством після Лютневої революції, він був направлений до Одеси. Як член губернського революційного комітету очолив Губернське архівне управління і почав роботу над створенням Губернського історичного архіву і Комісії з концентрації та вивчення історико-революційних матеріалів. Викладав у Новоросійському університеті, ІНО, ОАІ. Як згадує племінниця Ю.Г. Оксмана Ольга, Юліан Григорович характеризувався феноменальною працездатністю. Його науково-дослідні роботи відрізнялися особливою ретельністю, завжди були документально підтверджені, узагальнені в контексті теми. Він не допускав вільного трактування фактів та текстів, стверджував, що текстологія має бути доведена до рівня точних наук, а науковий пошук вести до істини [10]. У 1921/1922 н.р. проф. Ю.Г. Оксманом надруковані: «И.С. Тургенев; исследования и материалы», т. 1; «Из разысканий в области Пушкинских сюжетов», «Константиновская легенда в Херсонщине», «Полежаев перед судом Николаевской цензуры», «Неизвестная статья Н.И. Костомарова «Украинский сепаратизм», «Ф.М. Достоевский в ред. «Гражданина», «История западных влияний», «Борьба с Байроном в Александровскую эпоху»; «Сожженная драма Гоголя из прошлого Запорожья», підготовлено до друку «Одесские вольнодумцы Пушкинской поры», «Декабристы в Новороссии», «Отзвуки Кирилло-Мефодиевского дела в Одессе», «Современник» (несостоявшийся журнал В.В. Измайлова)» [8, с. 372].

Іосиф Мойсейович Троцький (з 1938 р. – Тронський) (1897–1970) 1912 р. був зарахований до 6 класу приватної гімназії, яку закінчив весною 1915 р. У серпні вступив на економічний відділ Петроградського політехнікуму, але у жовтні перевівся на класичне відділення історико-філологічного факультету Новоросійського університету. Своїми головними вчителями І.М. Тронський у всіх автобіографіях називав філологів-класиків Б.В. Варнеке, С.Д. Пападімітріу, М.І. Мандеса, А.І. Томсена. У Філософський гурток при університеті в 1916 р. він надав своє дослідження «Инструментальная теория истины в учении А. Пуанкаре», а написана під керівництвом проф. Б.В. Варнеке студентська доповідь «Отношение Цицерона к памятникам искусства» 1918 р. була нагороджена історико-філологічним факультетом золотою медаллю. Після закінчення університету, у жовтні 1919 р., за рекомендацією Б.В. Варнеке був зарахований «професорським стипендіатом» по кафедрі класичної філології. У вересні 1921 р. став викладачем класичних мов ІНО та АІ. Поєднання єврейської освіченості, отриманої у дитинстві, і класичної історико-філологічної освіти стало основою загальнонаукової підготовки І.М. Тронського [12].

Антоній Васильович Флоровський (1884–1968) ще навчаючись у чоловічій гімназії проявив велику цікавість до історії, російської мови та словесності. Ці свої якості він зберіг і на історичному відділенні історико-філологічного факультету Новоросійського університету. Він успішно займався у семінарах професорів Василя Михайловича Істріна (історія руської словесності), Євгена Михайловича Щепкіна (історія Західної Європи), Івана Андрійовича Линниченка (історія Росії). А.В. Флоровський завідував кафедрою історичної географії. В той час була написана його стаття «Труды Н.И. Надеждина в области исторической географии». Науково-дослідна робота А.В. Флоровського базувалася лише на місцевих та бібліотечних фондах. У зв'язку з 60-літтям селянської реформи 1861 р. він опублікував статті «Освобождение крестьян по проектам губернских комитетов Новороссийского края», «Крестьянская реформа и высшая администрация Новороссийского края», «Воля панская и воля мужицкая. Страница из аграрных волнений в Новороссии 1861–1863». А.В. Флоровський вивчав проблеми кріпосного права, аграрних відносин, історії представницьких закладів та колонізації Південної України на основі аналізу місцевих матеріалів [3]. Разом з Є.П. Трифільєвим він був викладачем АІ, яких висилали за кордон [4]. У 1921/1922 н.р. проф. А.В. Флоровським надруковані: «Освобождение крестьян по проектам губернских комитетов Новороссийского края», «Крестьянский вопрос и высшая администрация Новороссийского края» и «Воля панская и воля мужицкая» – сторінки з історії аграрних рухів у Новоросії у 1861–1863 рр. (Историко-революционная библиотека, Одесса, 1921). Те ж українською мовою з деякими доповненнями, 1922. Були підготовлені до друку статті: «Каким летописным текстом пользовался Герберштейн» и «Одесский вестник под редакцией Ришельевского Лицея» (1858–59 гг.), «Работа об Архангелогородской летописи», про історичні роботи Н.І. Надеждина, рецензія на роботу Клепатського «Огляд джерел до історії України» [8, с. 372].

М.Ф. Болтенко і М.І. Мандес були учнями школи археологів-античників, започаткованої Е. фон Штерном.

Михайло Федорович Болтенко (1888–1959) закінчив Новоросійський університет. Був учасником розкопок давньогрецького поселення на острові Березань, античних міст Ольвії та Тіри. Під час проведення самостійної польової та дослідницької роботи у 1921 р. відкрив у с. Усатове Біляївського району Одеської області пам'ятки культури, яка отримала назву усатівської. У 1921/1922 н.р. асистент М.Ф. Болтенко проводив розкопки в с. Усатове і розбирав матеріали з розкопок проф. Е.Р. Штерна в Аккермані 1912 р. і на о. Березань 1913 р. У тому ж році ним було здано до друку: «Обломки далекого прошлого Северного Причерноморья» и «Раскопки в с. Усатове летом 1921 г.», підготовлено до друку «Усатово и Геродот», «Римляне на о. Березань», «Народы Востока у римского поэта 1-го века нашей эры» [8, с. 373].

Михайло Ілліч Мандес (1866–1934) навчався у Одеській гімназії, Новоросійському університеті (спочатку один рік на фізико-математичному відділенні, а потім перевівся на історико-філологічне). Блискуче знав німецьку, грецьку та латинську мови. 1893 р. склав магістерські іспити, а 1898 р. захистив магістерську дисертацію, присвячену одній з маловідомих сторінок історії становлення Спартанської держави – Мессенським війнам. У ній він зібрав усі відомі на той момент свідчення античних авторів, що стосуються приєднання Мессенії. 1894 р. був прийнятий у число приват-доцентів Імператорського Новоросійського університету. У цей час він читав спецкурси на історико-філологічному факультеті («Читання й пояснення Феогніда» та «Французька класична драма в її відношенні до давньої»). Наукові інтереси були надзвичайно широкі. В основному, його роботи можна розділити на три частини: 1) праці з історії античної літератури; 2) навчальні посібники з вивчення давньогрецької та латинської мов; 3) історичні та історико-філологічні твори [1]. У 1921/1922 н.р. проф. М.І. Мандес опублікував: «Заметки к Феакиде Гомера» (Сборник в честь Ляпунова), «Эстетическая теория и творчество художника», здав до друку «Die s.g. ersre Katilina-rische Verschwörung» (для Вчених

Записок Археологічного Інституту), було підготовлено до друку «Общественное значение искусства» [8, с. 373].

Традиції київської школи В.Б. Антоновича та його учня І.А. Линниченка знайшли відображення у працях А.В. Флоровського, Є.О. Загоровського та М.Є. Слабченка (одного з ініціаторів організації АІ).

Михайло Єлисейович Слабченко (1882–1952) закінчив історико-філологічний факультет Новоросійського університету. 1919 р. він посів кафедру історії України. Молодий, здібний, маючи виняткову енергію, М.Є. Слабченко (за спогадами Н. Полонської-Василенко) незабаром посів центральне місце в академічних колах Одеси. Він з запалом віддавався професурі, мав багато учнів, серед яких користувався пошаною та любов'ю. З метою поглиблення знань майбутніх фахівців він створив у ІНО історичний кабінет, студентські історичні гуртки, студентське бібліографічне товариство, влаштовував тематичні екскурсії [6]. «Я старався прищепити знання де тільки і як тільки можна було. Більшовики давали творити і я творив... пішов на архівну роботу, організовував архівні гуртки, підпірав відкриття різних музеїв, а також був одним з фундаторів археологічного інституту в Одесі. Я не мав підстав соромитись усієї тієї роботи. А що я бачив? У Театрального інституту, що мав вивести український театр на новий шлях, відбирали один будинок за другим і в ГубОНО ставилися до нього як до танцюльки. В Фребелівському інституті було те ж саме, причому, відбирали навіть меблі. Українські школи на задвірках, гроші їм відпускаються в останню чергу. В селі русифікація, у вищій школі... на українській мові читати лекції відважилися я і Музичка, у нас це, думаю я, приходить виключно від нашої малої національної свідомості...Значить наша українська національна справа в наших же українських руках. Українські партійці теж не наважувалися виступати з українськими промовами» [9].

Євген Олександрович Загоровський (1885–1938) закінчив історичне відділення історико-філологічного факультету Новоросійського університету. У 1919–1920 рр. викладав у Новоросійському університеті, АІ, ОІНО. Творча спадщина автора складається з 22-х праць, здебільшого це невеликі журнальні статті, замітки, рецензії та некрологи, що здебільшого ґрунтувалися на його доповідях на засіданнях одеських товариств. За тематикою праці та доповіді були присвячені: історії Півдня України до середини XVIII ст. з наголосом на зовнішньоекономічних зв'язках; історії Півдня України наприкінці XVIII ст. (зокрема, організації владою Російської імперії державної колонізації та політиці Російської імперії щодо Нової Січі); українській, російській та сходознавчій історіографії та бібліографії. Лише одна праця присвячена стосункам Росії та Італії у XIX ст., яка втім може бути віднесена до четвертої групи. Вибір у якості дослідницьких тем історії колонізації, економічної політики та економічних зв'язків на Півдні України відповідав провідним тенденціям тодішньої історичної науки. Найбільше значення економічному та фізико-географічному чинникам він надавав у працях 1920-их рр. Головним внеском Є. Загоровського в історичну науку є два узагальнюючих нариси історії Півдня України, у яких він, зокрема, запропонував виділяти у розвитку Північного Причорномор'я / Степової України два основних етапи: до XVIII ст.; з другої половини XVIII до останньої чверті XIX ст. На думку історика, лише у рамках другого періоду «край вперше зазнав планомірної державної колонізації, що призвела до різкої зміни темпу його культурної та соціально-економічної еволюції». За словами Н.Л. Рубінштейна, він був «человек начитанный, но не умеющий организовать около себя какую-либо научную работу». У 1921/1922 н.р. проф. Є.О. Загоровським надруковані «Очерки истории северного Причерноморья», ч. 1 [8, с. 373].

Євген Парфенович Трифільєв (1867–1928) закінчив історико-філологічний факультет Харківського університету. Найбільший вплив на формування його наукових поглядів мали професори Д. Багалій та П. Буцинський. Останній був керівником магістерської дисертації Є. Трифільєва, присвяченої історії селянства у Російській імперії за роки імператорства Павла I. З початку XX ст. викладав різні спецкурси, присвячені

новітній історії Російської імперії на посаді приват-доцента Харківського університету та Харківських Вищих жіночих курсів. 1906 р. захистив магістерську дисертацію. У 1920-х рр. займав помітне місце серед одеських істориків. Основним місцем його роботи був ОІНО, де він викладав історію Росії. Автор близько 20 робіт, присвячених історії Росії (періоди Московського царства та Російської імперії), археології та історії України (здебільшого XIX – початку XX ст.). У своїх працях Є. Трифільєв також висвітлював деякі питання історії України. У 1921/1922 н.р. проф. Є.П. Трифільєвим підготовлений до друку нарис «Экономическое положение русской деревни в первой четверти XIX века» [8, с. 373]. Зі спогадів С.Я. Борового, Є.П. Трифільєв проводив розкопки кургану в околицях Одеси [2].

Артемій Григорович Готалов-Готліб (1866–1960) закінчив історико-філологічний факультет Новоросійського університету. За спогадами С.Я. Борового, близькість до керівництва і пробивна сила А.Г. Готалова-Готліба були використані групою вчених для створення ОАІ. Так як вчений не мав титулу професора, то його умовою у справі організації ОАІ було надання йому професорського звання. А.Г. Готалову-Готлібу доручили читання курсу «Музеезнавство». Його лекції були своєрідними: він говорив у три рази повільніше, ніж звичайний лектор. Кожне слово вимовляв чітко, зі значними паузами. Часто відволікався. Лекції були награними, але убогими за змістом [2, с. 351-352]. Звісно, потрібно враховувати і специфіку дисципліни – відсутність традицій викладання у вищій школі, її неоформленість як особливої науки. Проте в іншому він був справжнім знавцем своєї справи. Коло наукових інтересів проф. А.Г. Готалова-Готліба було широким та різнобічним: історія Візантії та слов'янських народів, історія античного миру та його культури, класична філологія та археологія, педагогіка і психологія – усі ці дисципліни перебували у полі його зору. З-під його пера вийшло понад 200 праць – монографій, статей, заміток, рецензій, популярних брошур, значна частина яких пов'язана з історією педагогічних та суспільних ідей.

Дмитро Костянтинович Третьяков (1878-1950) закінчив природниче відділення фізико-математичного факультету Петербурзького університету. У 1912 р. став екстраординарним професором Новоросійського університету. Очолив лекційний комітет при Новоросійському товаристві природознавців, ввів систематичне читання курсу лекцій для широкого кола слухачів, які цікавляться природничими науками. Організував 1920 р. Одеський природничо-історичний музей. У 1921/1922 н.р. проф. Д.К. Третьяков займався вивченням історії первісних вірувань і здав до друку дослідження «Панвивизм» [8, с. 373].

Роман Михайлович Волков (1885–1959) закінчив Ніжинський історико-філологічний інститут. Наукові праці вченого пов'язані переважно з українським та російським фольклором. Досліджував народну драму, казки, билини, вивчав українсько-російсько-польські літературні зв'язки. У 1921/1922 н.р. проф. Р.М. Волковим видано: «Разыскания в области сюжетов и композиции русской сказки», приготовлено до друку «Украинская обрядовая песня Херсонской губернии», «Слово о полку Игореве: опыт сравнительного комментария по стилю и форме» [8, с. 373].

Сергій Степанович Дложевський (1889–1930) закінчив історико-філологічний факультет Імператорського університету Святого Володимира. У 1919 р. переїхав до Одеси. Класична університетська освіта, знання грецької і латинської мови, що були необхідні для досліджень, дозволяли С.С. Дложевському вивчати та аналізувати знайдені під час розкопок епіграфічні написи та систематизувати археологічний матеріал. Праці С.С. Дложевського присвячені латинській, грецькій, українській, російській мові; історії матеріальної культури, діяльності наукових організацій, музеям, музейній та краєзнавчій справам [9]. 24 травня 1921 р. був призначений проректором і професором ОАІ (посвідчення Одеського Губпрофосу від 24.5.21 №3327). У 1921/1922 н.р. проф. С.С. Дложевським надруковано: «Принципы и методы современного музейного дела» (Вестник просвещения, № 2); «Одесский Археологический институт – историческая

справка (Вестник просвещения, № 2), «Проблема международного языка» (Сборник просвещения 1922). Здано до друку: «Мениппея» (Сборник в честь Ляпунова) [8, с. 373].

Багато з колишніх студентів АІ стали відомими діячами у галузі історії та мистецтва. Так, М.П. Алексеев – академік, історик літератури (хоча за словами С.Я. Борового на заняттях М.П. Алексеев не з'являвся, а проблему атестату вирішив, здавши екстерном державні екзамен у Одеському педагогічному університеті), С.М. Брейтбург – професор, історик літератури, І.М. Тронський – спеціаліст з літописання і з історії російського революційного руху, Є.В. Сказін – декабристознавець, А.Ю. Шпирт – економіст. Багато інших слухачів стали висококваліфікованими працівниками музеїв, бібліотек та архівів. За словами С.Я. Борового (хоча у знайдених списках і не значився), слухачем був і М.Л. Рубінштейн – автор праць з історії та історіографії [2, с. 7].

За даними звіту про науково-дослідну діяльність ОАІ дізнаємося, що наукові доробки викладачів інституту публікувалися у таких збірках: «Ученые записки Высшей школы Одессы» (випуски 1, 2), «Вестник просвещения» №2 («Народное просвещение»), «Историко-революционная библиотека» (1921). Вчені Записки Одеського Археологічного інституту не видавалися через нестачу фінансового забезпечення.

Отже, науково-дослідницька діяльність Одеського археологічного інституту була спрямована на проведення археологічних розкопок (с. Усатове, Ольвія, Парутіне), систематизацію та узагальнення розкопок проф. Е.Р. Штерна в Акермані та на о. Березань, дослідження актуальних проблем археології, історії, літератури, мистецтва, релігії та опублікування наукових розвідок з даних питань.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Березин С.Е., Избаш Т.А. М.И. Мандес: историк, филолог, искусствовед (по материалам Государственного архива Одесской области) // Записки історичного факультету. Вип. 7. Одеса, 1998. С. 152-157.
2. Боровой С. Воспоминания. Москва; Иерусалим, 1993. 384 с.
3. Галяс В. Русский историк-славист А.В. Флоровский // Литературно-художественный, историко-краеведческий иллюстрированный альманах «Дерибасовская-Ришельевская». 2003. Вып. 15. С. 9-24.
4. Деменок Е. Одесские пассажиры философского парохода // Литературно-художественный, историко-краеведческий иллюстрированный альманах «Дерибасовская-Ришельевская». 2013. Вып. 52. С. 91-112.
5. Колесник І. Українська історіографія: концептуальна історія. Київ: Вид-во «Фенікс», 2013. 566 с.
6. Курас І.Ф., Водотика С.Г. Академік М.Є. Слабченко // Український історичний журнал. 1993. № 11-12. С. 92-108.
7. Левченко В.В. Історичні дослідження професорсько-викладацького складу Одеського інституту народної освіти (1920–1930 рр.): напрями і традиції // Харківський історіографічний збірник. 2010. Вип. 10. Харків. С. 211-223.
8. Научно-исследовательская работа Одесского археологического института (Из отчета Института за 1921-1922 г.) // Наука на Украине. Орган Научного комитета Укрглавпрофобра. 1922. №4. С. 372-373.
9. Некрологія. Пам'яті С.С. Дложевського // Хроніка археології та мистецтва. Київ, 1931. Ч. 3. С. 95.
10. Оксман О. Оксман Юлиан Григорьевич (1895–1970) // Всемирный клуб одесситов. Они оставили свой след в истории. URL: www.odessitclub.org/odessa/history_trace/osman/index.php (дата звернення: 12.10.2011 р.).
11. Санцевич А.В. Видатний український історик М.Є. Слабченко // Історичні зошити. Київ, 1993. 70 с.
12. Тункина И.В. Одесский период биографии И.М. Тронского (1897-1923) // Мнемон: исследования и публикации по истории античного мира. Санкт-Петербург: Изд-

во СПбГУ, 2013. Вып. 12. Из истории античности и нового времени. Сборник статей к 80-летию со дня рождения проф. Э.Д. Фролова. С. 555-571.

REFERENCES

1. Berezin, S.E. & Izbash, T.A. (1998). M.I. Mandes: istorik, filolog, iskusstvoved (po materialam Gosudarstvennogo arkhiva Odesskoy oblasti) [M.I. Mandes: historian, philologist, art historian (based on materials from the State Archives of the Odessa region)]. *Zapysky istorychnoho fakultetu – Notes of the Faculty of History*, 7, Odesa, 152-157 [in Russian].
2. Borovoy, S. (1993). *Vospominaniya [Memories]*. Moskva; Ierusalim [in Russian].
3. Galyas, V. (2003). Russkiy istorik-slavist A.V. Florovskiy [Russian historian-Slavist A.V. Florovsky]. *Literaturno-khudozhestvennyy, istoriko-kraevedcheskiy illyustrirovanny al'manakh «Deribasovskaya-Rishel'yevskaya» – Literary and artistic, historical and local history illustrated almanac «Deribasovskaya-Rishelevskaya», 15*, 9-24 [in Russian].
4. Demenok, E. (2013). Odesskie passazhiry filosofskogo parokhoda [Odessa passengers of the philosophical steamboat]. *Literaturno-khudozhestvennyy, istoriko-kraevedcheskiy illyustrirovanny al'manakh «Deribasovskaya-Rishel'yevskaya» – Literary and artistic, historical and local history illustrated almanac «Deribasovskaya-Rishelevskaya», 52*, 91-112 [in Russian].
5. Kolesnyk, I. (2013). *Ukrainska istoriografiia: kontseptualna istoriia [Ukrainian historiography: conceptual history]*. Kyiv: Vyd-vo «Feniks» [in Ukrainian].
6. Kuras, I.F. & Vodotyka, S.H. (1993). Akademik M.Ye. Slabchenko [Academician M.E. Slabchenko]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Magazine*, 11-12, 92-108 [in Ukrainian].
7. Levchenko, V.V. (2010). Istorychni doslidzhennia profesorsko-vykladatskoho skladu Odeskoho instytutu narodnoi osvity (1920–1930 rr.): napriamy i tradytsii [Historical researches of the teaching staff of the Odessa Institute of Public Education (1920-1930's): directions and traditions]. *Kharkivskiy istoriografichnyi zbirnyk – Kharkiv historiographical collection*, 10, 211-223 [in Ukrainian].
8. (1922). Nauchno-issledovatel'skaya rabota Odesskogo arkheologicheskogo instituta (Iz otcheta Instituta za 1921-1922 g.) [Research work of the Odessa Archaeological Institute (From the Institute's report for 1921-1922)]. *Nauka na Ukraine. Organ Nauchnogo komiteta Ukrglavprofobra – Science in Ukraine. Organ of the Scientific Committee of Ukrglavprofobra*, 4, 372-373 [in Russian].
9. (1931). Nekrolohiia. Pam'iaty S.S. Dlozhevskoho [Neuroscience. In memory of S.S. Dlodzhevsky]. *Khronika arkheolohii ta mystetstva – The Chronicle of Archeology and Art*, 3, 95. [in Ukrainian].
10. Oksman, O. Oksman Yulian Grigor'yevich (1895–1970) [Oksman Julian Grigorievich (1895–1970)]. Retrieved from: www.odessitclub.org/odessa/history_trace/osman/index.php [in Russian].
11. Santsevych, A.V. (1993). Vydatnyi ukrainskyi istoryk M.Ye. Slabchenko [Prominent Ukrainian historian M.E. Slabchenko]. *Istorychni zoshyty – Historical notebooks*, Kyiv [in Ukrainian].
12. Tunkina, I.V. (2013). Odesskiy period biografii I.M. Tronskogo (1897-1923) [Odessa period biography I.M. Tronsky (1897-1923)]. *Mnemon: issledovaniya i publikatsii po istorii antichnogo mira – Mnemon: research and publications on the history of the ancient world*, 12, 555-571 [in Russian].

Одержано 08.04.2019.